

Бранка ОГЊАНОВИЋ

branka.ognjanovic@metropolitan.ac.rs

РАЗМАТРАЊЕ ОДЛИКА НЕМАЧКЕ (ПОСТ)КЛИМАТСКЕ ФИКЦИЈЕ НА ПРИМЕРУ РОМАНА МАЛЕ РОМАНА ЕРЛИХА И ПРОКСИ АИКИ МИРЕ

Универзитет Метрополитан
у Београду
Факултет за стране језике

Апстракт: У раду се разматрају одлике климатске фикције у савременој немачкој књижевности из угла екокритике као теоријско-методолошког оквира. Под појмом климатска фикција (енгл. *climate fiction* / *cli-fi*) подразумева се књижевност о климатским променама у којој се тематизују последице еколошке кризе. Посматра се, превасходно у ужем смислу, као феномен позног 20. и 21. века; германиста Аксел Гудбоди издвојио је тридесетак романа на немачком језику, од којих је први објављен 1993. године. Постклиматска фикција је појам који није усвојен у академском контексту, али однедавно постоји у промотивним текстовима. Као примери у раду се анализирају романи *Мале* (Malé, 2020) Романа Ерлиха и *Прокси* (Proxi, 2024) Аики Мире. Роман *Мале* је до сада тумачен из интеркултурног и постколонијалног угла, будући да се радња одвија у главном граду Малдива (из наслова), у којем су из еколошких разлога туризам и живот постали немогући. *Прокси* је сврстан у *horerunk*, где до изражаја долази оптимистичан став према опстанку у постапокалиптичном свету, а прати се путовање постхуманих ликова кроз опустошене и преображене пејзаже будућности. Циљ рада је да се кратким теоријско-историјским прегледом и екокритичком анализом одабраних примера пружи допринос разумевању специфичности књижевне обраде климатских тема на немачком говорном подручју.

Кључне речи: екокритика, климатска фикција, постапокалиптична књижевност, савремена немачка књижевност, Роман Ерлих, Аики Мира

Уводне напомене

Еколошка мисао у немачкој књижевности и култури има дугу традицију. Уосталом, и сам термин *екологија* (нем. *Ökologie*) осмислио је, у деветнаестом веку, немачки научник Ернст Хекел (Ernst Haeckel) за потребе студије *Општи морфологија организима* (*Generelle Morphologie der Organismen*, 1866) и дефинисао га као проучавање односа организама и животне средине: „Под екологијом подразумевамо целокупну науку о односима организма према спољашњем свету који га окружује, где бисмо у ширем смислу могли убројати

све 'услове постојања'⁴¹ (Haesckel 1866: 286). Премда, стриктно посматрано, његова студија потпада под поље природних наука, за Хекела се, из данашње перспективе, може тврдити да је пружио и значајан допринос приближавању науке и уметности, те да је утицао на перцепције природног света у обема областима, што је евидентно на примеру његовог другог значајног дела *Уметнички облици у природи* (*Kunstformen der Natur*, 1899–1904).

Уметност и књижевност као вид језичке уметности не постоје изоловано у односу на научна сазнања и свакодневне и историјске културне и политичке дискурсе, односно у њих су уткани сложени „системи и мреже идеја“ (Trexler 2015: 5), те се тематизација еколошких проблема може пронаћи још у текстовима књижевности немачког говорног подручја који увелико претходе савременом феномену климатске фикције. Пример првог немачког романа о антропогеном утицају на деградацију животне средине у свези с економским променама, индустријализацијом и урбанизацијом јесте *Пфистерова воденица* (*Pfisters Mühle*, 1884) Вилхелма Рабеа (Wilhelm Raabe) на тему отварања фабрике шећерне репе, услед којег су се умножили микроорганизми који загађују реке и негативно утичу на рад оближње воденице (в. Zapf 2016: 281; Philips 2025: 73). Такође, новела Хајнриха фон Клајста (Heinrich von Kleist) *Земљотрес у Чилеу* (*Das Erdbeben in Chili*, 1807), објављена чак и раније у односу на *Пфистерову воденицу*, традиционално се тумачи као разматрање проблема теодицеје на примеру природне непогоде – земљотреса, мада савремена читања доводе у питање антропоцентрични, религиозни однос према узроку дешавања у природи, који кулминира у фанатичном, масовном насиљу у цркви (в. Goodbody 2017; Пасула 2023: 486–492). Трећи репрезентативан пример је новела *Јахач на белци* (*Der Schimmelreiter*, 1888) Теодора Шторма (Theodor Storm), која се сврстава у немачки поетски реализам: конфликт човека и природе овде је представљен у контексту двојаког, рационалног и сујеверног, тумачења мора на северу Немачке, које надлази у виду плиме и поплава, док инфраструктура – брана коју је пројектовао Хауке Хајен, агресиван према природи којом би да загосподари, ипак опстаје. Хајена гута море и потом се привиђа људима као дух, уклету коњанику, што се пак традиционално тумачи као одраз савести његових суграђана. – Међу најобимнијим и најзахтевнијим раним текстовима је роман Алфреда Деблина (Alfred Döblin) *Планине мора и дивови* (*Berge Meere und Giganten*, 1924), настао у двадесетом веку, у међуратном периоду, који природу осликава као активног, виталног учесника у процесима пројектоване будуће историје (енгл.

1 У оригиналу: "Unter Oecologie verstehen wir die gesammte Wissenschaft von den Beziehungen des Organismus zur umgebenden Aussenwelt, wohin wir im weiteren Sinne alle 'Existenz-Bedingungen' rechnen können." Цитат је с немачког језика превела ауторка рада.

future history) и указује на променљиве и међузависне односе човека, природе, технологије и науке, укључујући и човекова настојања да природу подреди својим потребама ширењем животног простора ка Гренланду и вршењем антропогеног утицаја на околину (Огњановић 2024).

Претече из деветнаестог и раног двадесетог века показатељ су сложених динамика на релацији човека и природног света, које су одвајкада део књижевности и несумњиво нису први књижевни текстови с поменутих темама, али јесу део измењених поимања животног окружења, насталих услед индустријализације и урбанизације. Од средине двадесетог века нарочито долази до убрзаног пораста човековог утицаја на природу, који је незанемарљив, што се у научној литератури назива Великим убрзањем (енгл. *The Great Acceleration* – Steffen et al. 2015; Armiero 2021: 7), те се говори о такозваном антропоцену, који је шири појам – премда неприхваћен у природним, али често употребљаван у хуманистичким наукама – који се односи на утицај човека на Земљине екосистеме, атмосферу и климу енормних размера, те се може издвојити засебна геолошка епоха од деветнаестог века (Clark 2015: 1).

О климатској фикцији се стога, у ужем смислу, може дискутовати тек на основу књижевности касног двадесетог и двадесет и првог века. Испрва су климатске теме биле само мањи део еколошких тема у књижевности, док је крајем двадесетог века тема климатских промена узела замаха у довољној мери да подстакне теоретичаре на осмишљавање новог термина.

Циљеви рада су да се најпре размотре опште одлике (пост)климатске фикције, што је појам који је нов у контексту науке о књижевности на српском језику, а затим да се на одабраним примерима утврди како се у савременој књижевности немачког говорног подручја замишља будућност *шóком* и *након* климатских промена, односно могућност постојања будућности, узевши у обзир човеков однос према животној средини, те и да ли се уопште издвајају типично немачке карактеристике или се ради о теми која превазилази локалне оквире услед транснационалног и глобалног значаја.

Дефинисање појма и одлика (пост)климатске фикције

Климатска фикција је термин који потиче из англофоних књижевности; настао је по узору на *science fiction* (*sci-fi*) као *climate [change] fiction* (*cli-fi*) и односи се генерално на књижевност о климатским променама, тј. обрађују се теме њихових узрока, последица и реакција човека, укључујући и емотивне реакције попут климатске анксиозности или чак меланхолије. Појам је осмислио блогер Ден Блум (Dan Bloom), а постао је виралан 2013. године као део емисије

на америчком Националном јавном радију (National Public Radio) под називом *Тако је врело њремено: да ли су климатске промене створиле нову књижевну врсту?* (*So Hot Right Now: Has Climate Change Created a New Literary Genre?* – Evancie 2013; Schneider-Mayerson 2017: 311). Ипак, проблематично у вези са дефиницијом управо је то да ли се односи на нову, засебну врсту, у складу са чиме се може тумачити да присутни елементи других књижевних врста представљају вид хибридизације, или климатска фикција представља скуп заједничких елемената који се појављују у оквирима већ постојећих књижевних врста. Аксел Гудбоди (Axel Goodbody) – који уз Адама Треклера (Adam Trexler) и Аделину Џоунс-Путру (Adeline Johns-Putra) спада у најзначајније теоретичаре климатске фикције – наводи како то није у академском смислу књижевна врста јер не постоје матрице, односно стилистичке конвенције према којима се пише, као што је то случај код научне фантастике. Међутим, оно што је чини посебном, уз ослањање на друге врсте – у англофоној књижевности првобитно на трилере, дистопије и научну фантастику – представља *климатски фокус* на климатске промене и политичке, друштвене, психолошке и етичке проблеме изазване њима, те се комбинују фиктивни сценарији с информацијама из области метеорологије, предвиђањима будућности и размишљањима о односу човека и природе (Goodbody, Johns-Putra 2019: 2).

Други термин, постклиматска фикција (енгл. *post-climate fiction*), Аики Мира (Aiki Mira) употребљава у промотивне сврхе, а односи се на приказе могућности историје или (пост)будућности *након* климатских промена (Mira 2024, Web). За разлику од климатске фикције, где се ликови неретко директно сусрећу с катастрофом на начин на који се то приказује у трилерима, у постклиматској фикцији су климатске промене већ значајно промениле свет у којем живимо, и акценат је на питањима: Шта *након* климатске катастрофе и шта *након* људске историје и човечанства, таквих какви су нам познати данас? што је код Мира искорак ка постхуманом, постантропоцентричном виђењу, јер се климатска фикција, премда се посвећује животном окружењу, углавном усредсређује антропоцентрично – на човека и његову перспективу.

Ипак, упитно је у којој мери је уистину, осим у маркетиншке сврхе и стварање нових трендова зарад издвајања једног аутора у односу на друге, могуће говорити о (немачкој) постклиматској фикцији јер се слична тематика већ појављује у покушајима класификација англоамеричке књижевности о климатским променама. Метју Шнајдер-Мајерсон (Matthew Schneider-Mayerson – 2017: 309–310) ту као тематске целине идентификује: (1) порицање, избегавање и прихватање опсега климатских промена у садашњости и блиској прошлости; (2) приче упозорења о опустошеној будућности; (3) екополитику отпора, реформи и револуције и (4) трендове у настајању – живот након нафте и неједнакости настале услед климатских

промена. Књижевност о дистопијској или постапокалиптичној будућности након климатских промена није, дакле, нужно новина, премда су код Мира наглашени постхуманистички елементи, што је у већој мери специфичност.

Сагледавање климатске фикције свакако је отежано услед тога што се не може рећи да аутори стварају у оквирима одређених школа мишљења, или да утичу директно једни на друге, већ је стваралаштво заиста веома разнородно и широког спектра одлика и књижевноуметничке вредности (Goodbody, Johns-Putra 2019: 10). Као заједничке одлике могу се издвојити једино: (1) *тематизација климатских промена*, за коју је важно нагласити да је ограничена културним наративима – ликови се сусрећу директно с еколошком катастрофом, али она може бити и позадина људских дешавања, и (2) климатском фикцијом се *размене научна сазнања о климатским променама*, при чему се, у контексту тумачења књижевности као вида креативне комуникације о науци, поставља питање веродостојности научних чињеница. Међутим, оне заиста ни не могу бити представљене на начин на који се тумаче у науци, већ могу бити само покретачи радње, или стајати у њеној позадини, како би (дидактички) освестиле читаоце о опасностима глобалног загревања, мотивисале на размишљање и потенцијално делање (Goodbody, Johns-Putra 2019: 14–15; в. Нoydis et al. 2023). Формално-естетски се климатска фикција разликује, односно: књижевне врсте од којих је првобитно усвојила највише елемената су трилери, дистопије и научна фантастика, мада постоје и бројни примери климатског (хипер)реализма или историјских романа, те наративи могу бити (пост) апокалиптични, уз коришћење терминологије из Библије, везане конкретно за апокалипсу или потоп, при чему се и идеолошка полазишта разликују (Goodbody, Johns-Putra 2019: 12).

Критика која се упућује климатској фикцији јесте да садржи претерано изражену дидактичност. Но, поставља се питање шта климатска фикција (или, генерално, књижевност с еколошким темама) уопште може практично да постигне по питању освешћивања читалаца. Вршена су емпиријска истраживања из угла теорије рецепције на одраслим испитаницима, те се дошло до прелиминарних закључака да су људи који читају климатску фикцију млађи, либералнији и генерално заинтересованији за екологију од оних који је не читају, као и да она код читалаца често изазива негативне емоције (анксиозност или тугу услед нестанка околине као дома на планети Земљи), што може бити контрапродуктивно у едукативном процесу (в. Schneider-Mayerson 2018).

С тим у вези су и концепти који су заступљени у климатској фикцији, као што је *међујенерациска етика*. Идеје родитељства и фигуре деце користе се како би се изразила колективна анксиозност због нагомиланих последица људских активности на планети (в.

Johns-Putra 2017), а повезана је и с идејом о наводној људској *йосеб-носџи*. Парадигма о људској посебности,² сродна антропоцентризму, представља виђење човека као другачијег од свих осталих организама, те у први план ставља културу, технологију и слободну вољу човека. Битан је и концепт *скалирања* (Goodbody, Johns-Putra 2019: 11), односно приказивања климатских промена као хиперобјекта. Хиперобјекти, појам који уводи Тимоти Мортон (Timothy Morton), јесу, врло поједностављено, феномени који се одвијају на просторним и временским скалама и у оквирима сложених система што у значајној мери превазилазе човекову свакодневицу, животе и поимање, те се могу тумачити уз помоћ података, тј. математике и статистике (в. Morton 2013). Климатска фикција тежи да представи димензије, процесе и утицаје глобалног загревања на начин који би подстакao радозналост читалаца и мотивисао их психолошки и емотивно, као што то чини уметност, што није једноставно узевши у обзир размере еколошке кризе, те ургентност предузимања даљих мера.

Климатска фикција у немачкој (науци о) књижевности – кратак преглед

У књижевности немачког говорног подручја заступљени су романи климатске фикције (нем. *Klimawandelfiktionen* или *Klimawandelromane*), који се такође не могу посматрати као засебна књижевна врста јер се не могу издвојити изражене одлике и наративне стратегије којима би се прецизно и трајно сврстале у исту групу, а, осим тога, константно се појављују нови облици и трендови, те су и реакције и процене теоретичара и читалаца разноврсне (Schönberg 2024: 7).

Аксел Гудбоди (Goodbody 2017), германиста и екокритичар, износи процену да постоји тридесетак текстова немачке климатске фикције, а као први издваја роман *Планетџа узвраћа угарац: дневник из будућности* (*Der Planet schlägt zurück: Ein Tagebuch aus der Zukunft*, 1993) левичарског новинара и политичког коментатора Антона-Андреаса Гухе (Anton-Andreas Guha), који оцењује пре као информативан текст него књижевно иновативан. У истом раду из 2017. године Гудбоди утврђује и различите „жанрове“ у оквирима којих су приметни елементи климатске фикције, као што су трилери и политичке драме, еколошке утопије, дистопијска научна фантастика, само фантастика, чак и хорор, затим романи који представљају женска искуства и романи за омладину, па и климатски скептицизам, те указује на изражен широк спектар политичких ставова

² Човекова посебност или *йзузејносџи* (енгл. *exemptionalism*) у односу на законе природе, део је савремених друштвено-економских дискурса и ставови о њој мере се у истраживањима тзв. *NEP – New Environmental Paradigm* скалом (Dunlap & Van Liere 2008).

према друштвеним проблемима који произлазе из еколошких, као и на учесталост тема природних непогода, нестанка хране и воде, болести, друштвеног колапса, климатских миграција и конфликта, односно ратова (в. Goodbody 2017).

Инго Корнилс (Ingo Cornils – 2024) подједнако истиче да се климатска фикција теоријски посматра и као књижевна врста, односно жанр, и као поджанр научне фантастике, савремена врста научне фантастике, изданак екокритике или пак адекватна реакција на хиперобјекат климатских промена, те да је релевантно питање који је допринос немачке климатске фикције задатку „суочавања с будућношћу“ (нем. *Zukunftsbewältigung*) с обзиром на то да она заузима делимично периферну позицију у односу на превладавајуће англофоне текстове, и не спада нужно у „високу књижевност“, која је традиционално предмет проучавања међу германистима. За разлику од Аксела Гудбодија, у своме раду новијег датума Корнилс се усредсређује превасходно на климатску фикцију објављену између 2021. и 2023. године, где разликује:

– *популарну књижевност која садржи уозорења о будућности и суочава читавоце са најгорим могућим последицама еколошке кризе: климатски трилер *Свет се преокреће* (Die Welt kippt, 2022) Хајка фон Чишвица (Heiko von Tschischwitz), пионира на пољу обновљиве енергије и оснивача немачког провајдера зелене енергије Лихтблик (нем. Lichtblick), роман *Кисеоник* (Oxygen, 2023) Андреаса Брандхорста (Andreas Brandhorst) и роман *Целзијус* (Celsius, 2023) аустријског писца Марка Елзберга (Marc Elsberg);*

– *књижевност с елементима немачке утопијске мисли: приручник Франка Шецинга (Frank Schätzing) под називом *Шта ако једноставно сасимо свет?* (Was, wenn wir einfach die Welt retten?, 2022) о процесима транзиције ка свету са ниском емисијом угљеника, роман *Пантопија* (Pantopia, 2022) Терезе Ханиг (Theresa Hannig) о вештачкој интелигенцији *EinBug* која смишља стратегију за спасавање човечанства од последица климатских промена, где је приметна филозофија Имануела Канта, тј. његов категорички императив, као и роман *Бес* (Wut, 2023) Рафаела Телена (Raphael Thelen) о климатском активизму и окупирању седишта фиктивног концерна Deutsche Energie, те опису експлоатације лигнита у највећем немачком руднику Гарцвајлеру;*

– *књижевност за младе, односно постмиленијалце: *Све што је остало* (All That's Left, 2021) аустријске списатељице Сапе Рајх (Sarah Raich), за који је поговор написала Клара Мајер (Clara Mayer), активисткиња у оквиру покрета Fridays for Future у Берлину, као и роман *Laylayland* (2022) који су написали Јудит и Кристијан Фогт (Judith und Christian Vogt) с акцентом на осећањима млађих читалаца као што су бес и незнање (в. Cornils 2024).*

Међу свим текстовима важно је истаћи посебно научнофантастични трилер *Poj* (*Der Schwarm*, 2004) Франка Шецинга (Frank Schätzing), у којем протагонисти прате необична дешавања у океанима: нова врста морског црва дестабилизује континентални праг, што изазива мегацунами и рушење инфраструктура. Сукоби између морских облика живота и човека, те и пандемија, доводе до закључка да су сви догађаји повезани, као и да на дну океана постоји разумно биће које жели да уништи човека, и које живи у ројевима, при чему људи схватају да нису једина интелигентна бића. У *Poju* су прецизно представљена сазнања из области морске биологије, геологије и геофизике, и најуспелији је немачки роман климатске фикције (према критеријумима популарности и броју екокритичких анализа), чија радња притом превазилази националне оквире и одвија се на глобалном нивоу – чиме доприноси генералном дискурсу о еколошкој кризи у савременим романима.

Превазилажење оквира културе немачког говорног подручја евидентно је и на примеру фестивала климатске фикције, који су у Берлину организовани до сада већ три пута:

– *Climate Fiction Festival*, од 4. до 6. децембра 2020. године, на којем је гостовао и Роман Ерлих (Roman Ehrlich) на панелу *Осирва климатске фикције: о слободама и неслободама*;

– *Climate Cultures Festival – Planet Writes Back*, од 27. до 29. новембра 2021. године, с акцентом на арктичким културама, петрофикцији и клими у научној фантастици;

– *Counterviews*, од 26. до 28. августа 2022. године, где је у фокусу био глобални Југ – Африка и Азија.

Климатска фикција стога представља истовремено глобални феномен препознат у Немачкој, али и тему која је неретко везана за локалне просторе на којима обитавамо и са којима смо повезани емотивно, а који су угрожени, те, у зависности од писца и књижевног текста, простор бива представљен кроз призму како локалног, тако и глобалног. Немачко поимање простора и човекове повезаности са њим и даље је, услед националсоцијалистичке политике (концепти домовине и идеологије крви и тла), проблематично, те се, конкретно у немачкој књижевности, неретко измешта место дешавања, односно нуди се „алтернатива простора“ (в. Schönberg 2024), што је случај, из више разлога, и у првоме анализираном роману *Мале* Романа Ерлиха.

Ерлихов роман *Мале* као климатска фикција

У роману *Мале* Романа Ерлиха, који се 2020. године нашао у ширем избору за Немачку књижевну награду (нем. Longlist des Deutschen Buchpreises) и у којем се разматра могућност утопије у (пост)апокалиптичном сценарију (в. Gallo Stampino 2024), директно

се приказују еколошке последице климатских промена: пораст нивоа воде, поплављена насеља, ерозија, отпад и губитак туристичког раја. Природа заузима људски свет – живот се одвија на спратовима, док су подруми и приземља поплављени, а по улицама је вода. Људи ходају у чизмама, окружени отпадом и муљем, што представља видљиву материјализацију еколошке кризе и померање центра моћи са човека на природу.

Марко Армијеро (Armiero 2021: 9) у тренутно најистакнутијој студији о такозваном *ошћагоцену* (енгл. *Wasteocene*) истиче да је отпад есенција антропоцена, односно производ конзумеризма данашњице. Отпад завршава у мору, нарочито у виду пластике која се не разграђује, те се враћа човеку и загађује некадашњи рај. Прикупљање пластике за пројекат изградње вештачког „еколошког“ острва као вида рециклаже, у роману се саботира (в. Ehrlich 2020), те је присутна атмосфера „фатализма, тупе боли туге за оним што се некада сматрало рајем“ (Cornils 2024). Инфраструктура раја, која је била подређена захтевима туриста и њиховој жељи да доспеју у идеални простор каквим га замишљају, неvezано за истинску спознају другости, страности – више не постоји. Страност (нем. *Fremdheit*), концепт из раног немачког романтизма, претворила се у услов за капиталистичку и експлоатацију животне средине (в. Zink 2024). Рај је, према размишљањима ликова док посматрају распало одмаралиште, кулиса, *йривид улйимайивне удобносйи* (в. Ehrlich 2020). У рају не мора да се ради, нема одговорности, политичке и друштвене реалности, и за жеље идеалних туриста-клијената симулира се максимално гостопримство. Отпад се, притом, раније одвозио са острва, а сада се губи „савршено“ скровиште где човек може да буде оно што јесте, уместо онога како га други виде, или желе да га виде. Људи који у постапокалиптично доба долазе у Мале, ту су заправо зато што имају слободу да дођу у место које је испразно, без значаја. Настала је егзистенцијална празнина, која омогућује пре свега читаоцима, да је испуне тако што ће самостално доделити значења тексту о климатској кризи и њеним последицама кроз ширење хоризоната након рушења познатог поретка (в. Gallo Stampino 2024). Стога су и реакције критичара на роман разноврсне: не могу да одлуче да ли су разочарани или запањени, да ли се диве тексту или не, као и да ли се ради о сатири или резигнираности аутора (в. Cornils 2024).

Своју жељу за повратком у безбрижност и топлину без обавеза нови становници Малеа испуњавају тако што постају зависни од дроге која се израђује од дрвета – некадашњег симбола Малдива, окруженог водом по којој плови смеће (в. Ehrlich 2020). Простор се, у контрасту с океаном – који је уједно и актер и симболизује време које превазилази људске животе – сужава на простор острва, а бекство опијатима као повратак претходним стањима, попут изолованог живота у матрици, али и доминантног осећаја беспомоћности (в.

Gallo Stampino 2024). Чак се и у документарцу који амерички сценаристи снимају на тему самоубиства глумице Моне Баух приказује олуја која наилази с мора – као визуелна метафора стања депресије и таме у коју је човечанство генерално доспело (в. Ehrlich 2020). Њих заправо интересује како се граду у датим околностима враћа магичност, односно како се врши рееротизација урбаног простора у односу на гентрификоване метрополе (в. Ehrlich 2020), али је у питању само апокалиптична позадина за унапред осмишљену причу.

Стога се други елемент климатске фикције, размена научних информација о климатским променама, појављује у медијски посредованом, субјективном облику, као део документарца и временских прогноза. У прогнозама се еколошка катастрофа представља језиком Библије, односно драматичном реториком о пропасти света (в. Ehrlich 2020), што није чињенично утемељено, већ садржи моралне поруке чији је циљ да на емотиван начин упозоре и застраше.

Поставља се питање да ли у свету романа *Мале* постоји простор за религију јер је честа атмосфера напуштености, без разумевања разлога за то. Једна од сцена се, на пример, односи на олују која ломи брод, и књижевни лик се три дана бори за живот; спасавање се снима, а он ипак мисли да га је спасао Бог, при чему се на то критички надовезује мисао како је тај исти Бог уништио пољопривреду, или децу, које нема на острву, те нема ни будућности (в. Ehrlich 2020).

У Ерлиховом роману нема међугенерациске етике у облику у којем се појављује у климатској фикцији – као одговорност према млађим генерацијама; једино што остаје је, као вид скалирања, локално острво Мале као микрокосмос глобалне климатске кризе, а насељавају га одрасли егоцентрици у потрази за аутентичним животом у свету који се распада, чиме се вишеструко указује на то да човек нестаје. Отац одлази на острво да пронађе ћерку, за коју верује да је још увек жива, али која је извршила самоубиство (в. Ehrlich 2020). Човек као врста нестаје, а с њим нестаје и линеарна људска историја: време стоји на острву опкољеном бескрајном водом. Без будућности настаје празнина историјског и културног смисла након еколошке кризе, премда природа неантропоцентрично наставља своје циклусе – таласе, поплаве, ерозију, па преостају материјални догађаји у води, муљу и отпаду.

Напослетку је важно истаћи да је роман утемељен у немачкој књижевној традицији – садржи интертекстуалне референце на збирку новела *Разговори немачких емиграната* (*Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten*, 1795) Јохана Волфганга фон Гетеа (в. Cornils 2024), а нарочито је повезан са кључним симболима немачког романтизма – плавим цветом Новалиса (Novalis – Georg Philipp Friedrich von Hardenberg) и Месецом Јозефа фон Ајхендорфа (Joseph Freiherr von Eichendorff). Помиње се да је плави цвет симбол усамље-

ностии (в. Ehrlich 2020) – под чиме се подразумевају еколошка изолација и празне улице, те и самоћа у постапокалиптичном окружењу. Идеали романтизма остају без испуњења у таквоме свету, а цвет представља, у контексту Ерлихове климатске фикције, нову еколошку чежњу за планетом на којој је могућ живот. Другост и страност као концепти романтизма искоришћени су као вид указивања на последице које конкретни географски простори трпе услед човекове чежње за бекством у удаљене градове и земље (Zink 2024: 250). Роман стога успешно спаја елементе климатске фикције са „високом књижевношћу“ и њеним националним елементима, премда је место дешавања радње измештено у односу на географски простор Немачке ка егзотичној Азији, што има вишеструку функцију, и указује на неопходност посматрања еколошке кризе, у књижевности, кроз интеркултурну призму која превазилази оквире једне културе (в. Zink 2024).

Роман *Прокси Аики Мира* као (пост)климатска фикција

Већ трећу годину заредом Аики Мира је међу добитницима награде Курд Ласвиц за немачку научну фантастику (нем. Kurd-Laßwitz-Preis).³ Роман *Прокси* (2024) написан је необичним стилем, који је једноставан и више објективан него поетски, те подсећа на учешће у мисији из видео-игрица, као и на серијал постапокалиптичних филмова *Побеснели Макс* (*Mad Max*, 1979–2015. – в. Leichter et al. 2025). Приказује свет након климатских катастрофа и ратова, где је природа измењена до непрепознатљивости: дрвеће је неонских боја а пејзажи од пластике и отпада. Такође, простор који је некада заузимало море сада је пустиња смећа, док човек живи у атмосфери хемијског загађења, микропластика кружи ваздухом и сунце и кише постају неподношљиви. Једино бекство од разореног света представља улазак у виртуелни универзум Прокси.

Улазак у Прокси је доспевање у свет преапокалиптичних чулних доживљаја: доминирају зелена и плава као боје природе – лик се у виртуелности суочава са окружењем пре климатске кризе, које је препуно живота, а налази се у телу пантера (в. Mira 2024), те се обрађује идеја уживљавања у животињску неантропоцентричну перспективу, што, у реалноме свету, за човека не би било могуће: од мириса, звукова, топлоте/хладноће, пењања по дрвећу и измењене телесности. Виртуелни свет представља двојак превазилажење физичких ограничења људскости ка изградњи постхуманитета: и у правцу поимања Другости ахумане животиње и у правцу осло-

³ Награда се додељује сваке године (од 1980) за научнофантастична остварења на немачком језику и носи назив према првом немачком писцу научне фантастике Курду Ласвицу.

бађања телесности уз помоћ напредних технологија, те се рушење бинарних опозиција одвија на релацијама човек–не-људска животиња и човек/животиња–технологија (в. Харавеј 1995).

Пантер присуствује концерту Монае у Проксију, који је надреалан, и пружа могућност урањања у постиндустријски распад и халуцинације егзотичног цвећа које избија кроза зидове и кровове фабрика над којима круже необичне птице (в. Mira 2024), те бива уловљен као *in vivo* аватар. Алтернативни свет Проксија, из угла еколошке кризе и њених последица, служи и психијатријским сврхама – због траума које су људи и животиње доживели услед климатских промена, но одвојен је од других дигиталних реалности и не предвиђа миграције између виртуелних светова.

Виртуелна стварност коју настањују људи, животиње и биосинтетичка бића садржи елементе утопијске мисли и наде карактеристичне за *horerpunk*,⁴ те настају нови облици постхуманог живота, при чему биосинт превазилази границе између родова, и ликови могу да се стопе са пределима, напустивши форму и поставши духови, живи код у безграничности света. Губљење ограниченог сопства трагично је само у реалноме свету, док је постајање крајоликом показатељ да окружење, природно или пак дигитално, као и клима, нису феномени у којима живимо – већ су и састављени од нас, и постоје у нама (Schönberg 2024: 120). Алудира се на то да се суштина предела заправо ни не може у потпуности разумети јер је свет полиреалан (в. Mira 2024), односно постоји више стварности – брзих попут ратова и пандемија, као и спорих попут климатских промена и изумирања врста. Уколико се простор схвати као начин поимања света (Schönberg 2024: 100), фиктивна промишљања његових трансформација вид су мисаоног експеримента о сложеном односу између човека и животне средине, а код Аики Мире и технологије као могућности реконфигурације за којом чезнемо у доба немоћи, па и могућности развоја нових, прилагођених облика слободе и демократије (Leichter et al. 2025: 17).

У роману *Прокси* истражују се стога границе између стварног и виртуелног, природног и вештачког, људског и нељудског. Климатска катастрофа је и позадина и покретач радње, а решење се крије у дигиталним алтернативним световима, где се уместо апокалиптичног краја нуди визија *антиапокалипсе*, односно опстанка живота кроз умреженост, зависност и заједничко делање у полиреалности. *Прокси* се може читати као пример постклиматске фикције, где се читаоци суочавају са дугорочним последицама климатских промена, а од елемената климатске фикције стално су присутна питања

4 У *horerpunk*-у се ликови удружују како би се заједнички и оптимистично борили за позитивне промене и будућност. Сродан је термин и *solarpunk*, у којем се замишља одржива будућност – живот уз поштовање природе и заједништво, при чему је искоришћена енглеска реч *соларно* како би се указало на обновљиве видове енергије, и наду.

новог поимања пејзажа, преиспитивања људске посебности и могућности преживљавања у измењеним условима. Виртуелни простори су искорак ка животној средини која се може преобликовати, те и ка освешћивању читалаца о повезаности свега – архиве представљају умрежену инфраструктуру дигиталних светова, па би била грешка сконцентрисати се на једну акутну кризу и игнорисати оне комплексне – пандемије, ратове, инфлацију, револуцију вештачке интелигенције, климатски колапс (Mira 2024, Web), будући да ништа не постоји изоловано.

Не постоје типично немачке одлике у случају романа *Прокси*, већ се он укључује у глобални дискурс и нуди својеврсну политичку перспективу, превазходно о ономе што треба да уследи након превазилажења бинарног и ригидног начина размишљања о клими, човеку и друштву, природи и технологији, а то је, према мишљењу Аики Мире: постхумано, постантропоцентрично, постмигрантско и постапокалиптично (Mira 2024, Web).

Закључна разматрања

Циљеви рада били су да се укратко пружи преглед теоријске мисли и историјског развоја климатске фикције на немачком говорном подручју. Евидентно је, пре свега на основу истраживања Аксела Гудбодија и Инга Корнилса, да је климатска фикција и те како заступљена у савременим романима насталим у оквирима немачке културе, те да су правци развоја различити. За анализу су издвојена два репрезентативна романа, *Мале Романа Ерлиха* и *Прокси Аики Мире*, од којих је први произашао из традиције немачког романтизма у споју с актуелним темама, док је други окренут ка далекој будућности и речнику и појмовима технологије (виртуелне реалности, видео-игара).

Оба романа пројектују будућност, но ставови о њој се разликују: од меланхолије и стагнације ка истицању полиреалности и испреплетености природе, технологије и човека, с израженом надом. Одликује их потрага за смислом и опстанком у друкчијим световима, измењеним климатским променама, те се постављају питања шта остаје након/без (туристичког) раја и (само)убиства човека, као и солидарности и флуидности граница људског идентитета и односа са природом. Као централна идеја провлачи се поимање времена – времена као линеарне људске историје, које се претаче у безвременост острва у бескрајном океану, или пак коегзистенцију различитих стварности и временских токова, чиме се указује како на постантропоцентричну перспективу човека чија егзистенција на временској скали заузима само делић природне историје и сложености процеса у природи и у друштву.

Напослетку, може се закључити да је, и у једном и у другом случају, уочљиво превазилажење искључиво локалних тема у циљу раз-

мене информација о планетарним климатским променама. Премда *Мале* амбициозно настоји да постане део канона високе књижевности тиме што се надовезује, интертекстуално, на Гетеа, Новалиса и Ајхендорфа, смештајући познате мотиве у реконтекстуализован оквир исхода еколошких изазова, начин обраде усклађен је с токовима светске књижевности, а Аики Мира се такође придржава универзалних конвенција научне фантастике. Климатска фикција, стога, преваходно има за циљ да у први план истакне мотивисање читалаца да размотри услове у којима живе, и свој однос према животној средини.

Литература

- Огњановић, Бранка. *Књижевне репрезентације постојаности: еко-критички ириситив романима* Планине мора и дивови Алфреда Деблина и Укидање врста *Диймара Дайа*: докторска дисертација. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2024.
- Пасула, Милица. „Природни и књижевни потреси: екокритичка и културноеколошка размишљања о Клајстовом *Земљопресу у Чилеу*“. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик* 71. 2 (2023): 481–494. https://doi.org/10.18485/ms_zmskij.2023.71.2.7
- Харавеј, Дона. „Манифест киборга“. Прев. Бранка Арсић. *Женске студије: часопис за феминистичку теорију*, 2–3 (1995): 194–198.
- Armiero, Marco. *Wasteocene: Stories from the Global Dump*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
- Clark, Timothy. *Ecocriticism on the Edge: The Anthropocene as a Threshold Concept*. London: Bloomsbury Academic, 2015.
- Cornils, Ingo. “Hoping against Hope? German Climate Fiction between Dystopia and Utopia”. *Utopie – Dystopie – Klimaromane / Utopia – Dystopia – Climate Fiction*. Ed. Friederike Eigler. Berlin / Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2024. <https://books.google.rs/books?id=tkEeEQAAQBAJ>
- Dunlap, Riley E. & Kent D. van Liere. “The ‘New Environmental Paradigm’”. *The Journal of Environmental Education*, 40. 1 (2008): 19–28. <https://doi.org/10.3200/JOEE.40.1.19-28>.
- Ehrlich, Roman. *Malé*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2020.
- Evancie, Angela. “So Hot Right Now: Has Climate Change Created A New Literary Genre?”. *Weekend Edition Saturday*, 20. 4. 2013. <<https://www.npr.org/2013/04/20/176713022/so-hot-right-now-has-climate-change-created-a-new-literary-genre>> 1. 2. 2026.
- Gallo Stampino, Matteo. “Die *Conditio humana* zwischen Dystopie und Utopie: Yoko Tawadas *Send no-ote* (2018) und Roman Ehrlichs *Malé* (2020)”. *Utopie – Dystopie – Klimaromane / Utopia – Dystopia – Climate Fiction*. Ed. Friederike Eigler. Berlin / Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2024. <https://books.google.rs/books?id=tkEeEQAAQBAJ>

- Goodbody, Axel. "Telling the Story of Climate Change: the German Novel in the Anthropocene". *German Ecocriticism in the Anthropocene*. Ed. Caroline Schaumann & Heather I. Sullivan. New York: Palgrave Macmillan, 2017. 293–314. DOI:10.1057/978-1-137-54222-9_16
- Goodbody, Axel & Adeline Johns-Putra (Eds.). *Cli-Fi: A Companion*. Oxford: Peter Lang, 2019.
- Haeckel, Ernst. *Generelle Morphologie der Organismen*. Berlin: G. Reimer, 1866. https://archive.org/details/bub_gb_dthOAAAAMAAJ
- Hoydis, Julia, Roman Bartosch & Jens Martin Gurr. *Climate Change Literacy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023.
- Johns-Putra, Adeline. "Borrowing the World: Climate Change Fiction and the Problem of Posterity". *Metaphora*, 2 (2017): 1–16.
- Leichter, Magdalena et al. "Über den Einfluss der Fantastik auf Politik und Gesellschaft – Chancen, Risiken, Desiderata". *Zeitschrift für Fantastikforschung* 13. 1 (2025): 1–51. <https://doi.org/10.16995/zff.26819>.
- Mira, Aiki. *Proxi: Eine Endzeit-Utopie*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2024.
- Mira, Aiki. "Über das Ende hinausschreiben: Post-Climate-Fiction und Post-Zukunft". *Tor-Online*. 26. 9. 2024. <<https://www.tor-online.de/magazin/science-fiction/ueber-das-ende-hinausschreiben-post-climate-fiction-und-post-zukunft>> 1. 2. 2026.
- Morton, Timothy. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*. University of Minnesota Press, 2013.
- Phillips, Alexander Robert. *Ecology and German Realism: Poetics, Politics, and the Conquest of Nature*. Rochester, NY: Camden House, 2025.
- Schneider-Mayerson, Matthew. "Climate Change Fiction". *American Literature in Transition, 2000–2010*. Ed. Greenwald Smith, Rachel. Cambridge University Press, 2017. 309–321.
- Schneider-Mayerson, Matthew. "The Influence of Climate Fiction: An Empirical Survey of Readers". *Environmental Humanities* 10. 2 (2018): 473–500.
- Schönberg, Sophie-Marie. *Literary Responses to Climate Change: An Ecocritical Analysis of Contemporary German Climate Fiction: Doctoral Dissertation*. Montreal: McGill University, 2024.
- Steffen, Will et al. "The Trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration". *The Anthropocene Review*, 2. 1 (2015). <https://doi.org/10.1177/20530196145647>.
- Trexler, Adam. *Anthropocene Fictions: The Novel in a Time of Climate Change*. University of Virginia Press, 2015.
- Zapf, Hubert. "Ecological Thought and Literature in Europe and Germany". *A Global History of Literature and the Environment*. Eds. Parham, John & Louise Westling. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 269–285.
- Zink, Dominik. "Interkulturalität und Climate Fiction: Ein Plädoyer für Klimawandel-Literatur als Gegenstand der interkulturellen Germanistik am Beispiel von Roman Ehrlichs *Malé*". *Zeitschrift für interkulturelle Germanistik* 15. 1 (2024). <https://doi.org/10.14361/zig-2024-150117>

An Examination of the Characteristics of German (Post-)Climate Fiction: Malé by Roman Ehrlich and Proxi by Aiki Mira

Summary

The paper presents an overview of the characteristics of German climate fiction within the theoretical and methodological framework of ecocriticism, defined as the study of the relationship between literature and the environment. The term climate [change] fiction (cli-fi) refers broadly to literature about climate change and its causes, short- and long-term effects, and the emotions it evokes in humans. Even though there are examples of fiction with ecological themes dating back to nineteenth-century German literature, climate fiction is a predominantly contemporary phenomenon (late twentieth and twenty-first century). Axel Goodbody, a scholar of German studies and ecocriticism, analyzes around thirty novels as German climate fiction, the first of which was published in 1993, whereas Ingo Cornils distinguishes the “highbrow” literature with climate themes and contemporary twenty-first-century popular climate change literature, which aims to either pessimistically warn of the consequences, optimistically offer utopian visions, or address the concerns of young adults. Post-climate fiction is a term that is not used in the academic discourse (yet), but has recently appeared in promotional texts. The goal of the paper is to present the existing theoretical foundations to Serbian-speaking academia, where climate fiction is a relatively new term, and to further contribute to the examination of the literary representations of the climate changes in German literature using the examples of the 2020 novel *Malé* by Roman Ehrlich and the 2024 novel *Proxi* by Aiki Mira. The novel *Malé* has already been interpreted through the lens of intercultural and postcolonial ecocriticism, as it is set in the capital of the Maldives, where tourism and life are impossible due to the ecological crisis. The analysis focuses on the interwoven motifs of waste and the degradation of the touristic paradise, the apocalyptic, subjective communication on climate change, and the absence of future/children and meaning on the island. The novel *Proxi* is an example of hopepunk, presenting an optimistic view of survival in a post-apocalyptic world. The analysis examines virtual reality as a means of reconfiguring the relationship to the environment, culminating in characters merging with landscapes, and the posthumanist elements of the novel, that is, postanthropocentrism and the fluid boundaries between humans, technology, and the environment, which is presented as polyreal, consisting of multiple realities interconnected in complex ways, which also applies to the ecological crisis as one dimension of the polycrisis. Finally, the paper concludes that both novels follow the existing conventions and that, even though *Malé* is rooted in the German literary tradition, mostly through references to German romanticism, the main focus is on the theme of climate change, which transcends cultural boundaries and is of planetary importance.

Key words: Aiki Mira, climate fiction, contemporary German literature, ecocriticism, post-apocalyptic literature, Roman Ehrlich

Примљено: 15. 2. 2026.

Прихваћено: 5. 4. 2026.